

I. Bevezetés

Ma Európában a halálbüntetés eltörlése az emberi jogok érvényesülésének egyik leglényegesebb eleme. Az európai országok komoly küldetés-tudattal harcolnak a világszintű moratóriumért, végső célként pedig a halálbüntetés globális eltörléséért. Persze minden elismerés ellenére sem szabad megfeledkezni arról, hogy Németországban és Európa többi részén is csak a közelmúltban történt meg a halálbüntetés eltörlése. Az 1970-es évek elején még közel kétszáz állam büntető törvénykönyve rendelkezett a halálbüntetésről. Az elmúlt négy évtizedben ez a kép döntően megváltozott, a halálbüntetés háttérbe szorult. Napjainkban csupán ötvenhat államban szabhatja ki a bíróság ezt a súlyos szankciót.

II. Németországi perspektívák

1. A halálbüntetés eltörlése a Szövetségi Köztársaságban

1.1. Alaptörvény 102. cikk „A halálbüntetést eltörölték”

Az Alaptörvény 102. cikke lényegretörően fogalmaz: „a halálbüntetést eltörölték”. 1949-ben a halálbüntetés eltörlésével a Szövetségi Köztársaság Európa éllovasává vált.¹ Ezt megelőzően mindössze San Marinóban (1865) és Izlandon törölték el teljes mértékben a halálbüntetést.

A halálbüntetés eltörlése a Harmadik Birodalom történetének ismeretében érthető meg, amikor is a halállal fenyegetett bűncselekmények száma 1933 és 1945 között háromról 46-ra emelkedett.² Már a „boldog békeidőkben” olyan méreteket öltött a halálbüntetés alkalmazása, amely addig ismeretlen volt. A második világháború alatt pedig teljes mértékben a terror és a nyomásgyakorlás eszközüvé vált. A német bíróságok felfoghatatlan számú, mintegy 36 500 halálos ítéletet mondtak ki.³ Teljes joggal jegyezte meg 1949 elején Gustav Radbruch egyik utolsó írásában, hogy a halálbüntetés eltörlése melletti döntésnek „vastagon alá kell húznia a nemzetiszocialista múltat”.⁴

1.2. Buktatók

Nem szabad persze figyelmen kívül hagyni, hogy a Parlamenti Tanács eltörlés melletti döntése teljesen váratlanul jött, és szemben állt a háborút követő bün-

Arnd Koch

A halálbüntetés eltörlése

Németországi, európai és globális perspektívák

tegyakorlattal, a jogtudomány túlnyomó részével és a lakosság véleményével. A halálos ítélet kiszabása nem volt ritka a háborút követő időszakban. Az alaptörvényi rendelkezést megelőzően a nyugatnémet bíróságok 128 halálos ítéletet szabtak ki, amelyből 24-et végre is hajtottak.⁵ Ehhez adódik még közel 700 halálos ítélet, amelyet a nyugati zónában a szövetséges bíróságok mondtak ki.⁶ Az utolsó kivégzést Nyugat-Németországban 1949. február 18-án hajtották végre.⁷

A háború utáni jogtudomány – a nemzetiszocializmus alatt történtek ellenére – nem kérdőjelezte meg a halálbüntetés legitimitását.⁹ A közvetlenül 1945 után kidolgozott büntetőjogot megújító tervezet a gyilkosságot¹⁰ a legszigorúbb büntetéssel, lefejezéssel sújtotta. A tankönyvirodalom nagy része a halálbüntetés fenntartását nem kifogásolta. Amikor pedig kivételesen ennek tárgyalására került sor, az 1945 előtt alkalmazott fejtegetések nyelviileg megtisztított formában tartották meg. Mindenképpen reprezentatívnak tűnik az az egyetlen jogi monográfia, amelyet közvetlenül 1945 után e témának szenteltek. Egy kiadásra nem került bonni disszertáció szerint a halálbüntetés eltörlése a háborút követő drámaian magas kriminalitásra tekintettel nem aktuális, és ezért csupán „többé-kevésbé akadémiai” kérdésnek tekinthető.¹¹

Nemcsak a jogtudomány, hanem a lakosság túlnyomó része is ragaszkodott a halálbüntetéshez 1945 után. Egy 1949-es felmérés szerint a megkérdezettek nem kevesebb mint 77%-a szavazott a halálbüntetés fenntartása mellett.¹² Az élelmiszerhiányra és a virágzó feketegazdaságra tekintettel olyan vélemények is megfogalmazódtak, amelyek szerint a halálbüntetést a gazdasági bűncselekményekre is ki kellene terjeszteni. Így egyes büntető bíróságok¹³ és az Általános Német Szakszerveze-

Richard Schuh, a guillotine utolsó áldozata⁸

A kivégzések helyszíne 1981-ig (Lipcse)²⁵

ti Szövetség (*Allgemeine Deutsche Gewerkschaftsbund*) is kérték a katonai kormánytól, hogy a jövőben a súlyos élelmiszer-seftelést és a feketekereskedelmet halálbüntetéssel büntessék.¹⁴ Még az 1950-es és 1960-as években is támogatta a nyugatnémet lakosság jelentős többsége a halálbüntetést.¹⁵

1.3. Ismételt bevezetés?

Már nem sokkal a Szövetségi Köztársaság megalapítását követően elhangzottak olyan vélemények, amelyek a halálbüntetés ismételt bevezetését követelték.¹⁶ Miután 1950-ben egy erre vonatkozó javaslat meghíúsult a Szövetségi Parlamentben,¹⁷ 1952 októberében sor került a halálbüntetésről szóló utolsó nagy parlamenti vitára.¹⁸ A halálbüntetést támogatók éppen a szavazatok felét nyerték el, az Alaptörvény módosításához szükséges kétharmados többség azonban még egyértelműen hiányzott. A középosztályban persze észrevehető a véleményváltozás, amely immár gyilkosság esetén a halálbüntetés mellett szavazott. A lakosság szavazatára tekintettel nem meglepő, hogy az 1960-as évekig számos vezető politikus a halálbüntetés visszahozatala mellett foglalt állást, többek között Konrad Adenauer szövetségi kancellár és a Szövetségi Kabinet számos tagja.¹⁹ A terrorizmus súlya alatt az 1970-es évek közepén egyes konzervatív politikusok is a halálbüntetés támogatóihoz csatlakoztak.²⁰ Azóta az erre vonatkozó követeléseket kizárólag radikális elszakadó csoportok említik, amelyek a demokratikus spektrumon kívül állnak.

1.4. Összegzés

A halálbüntetés eltörlése az azzal való elképzelhetetlen visszaélésre adott válasz volt a Harmadik Birodalomban. Bátor lépésével a Parlamenti Tanács szembehelyezkedett a lakosság többségével, a politika széles körével és a jog-

tudománnyal. A halálbüntetés eltörlése a diktatúra tapasztalata mellett azon a körülményen, talán a „történelmi véletlenül” alapul, hogy a civil felek delegáltjai között abolicionisták is voltak.²¹ Az Alkotmányban rögzített rendelkezés biztosította a döntés visszafordíthatatlanságát.

2. Kitekintés: A halálbüntetés eltörlése az NDK-ban

Az Alaptörvény 102. cikkével nem ért véget a halálbüntetés története Németországban. Becslések szerint Kelet-Németországban mintegy 250 halálos ítéletet szabtak ki, és 200 kivégzést hajtottak végre.²² Az utolsó kivégzésre 1981. június 26-án került sor. Egy hajdani állambiztonsági őrnagyot, Werner Teskét végezték ki, aki röviddel Nyugatra tervezett távozását megelőzően, titkos anyagokkal teli csomagjával, a Stasi²³ karmai közé került. 1968-ig a kivégzések guillotine-nal, azután a szovjet példát követve, közelről tarkón lövéssel történtek.²⁴

A halálbüntetésről szóló nyilvános vagy tudományos viták elképzelhetetlenek voltak az NDK-ban. Így a szankció eltörlését megelőzően nem volt olyan szakirodalmi állásfoglalás, amely felülemelkedett volna a formális igazolási kísérleteken.²⁶ A halálbüntetés kérdésének tabuként való kezelése még feltűnőbb, mivel más szocialista országokban kritikai fejtegetések sora zajlott. Éppen ezért nagy volt a meglepetés, amikor az NDK, mint a Varsói Szerződés első és egyetlen országa, 1987-ben eltörlötte a halálbüntetést. Az eltörlés okairól az azt kimondó határozat előtti nem nyilvános dokumentumok adnak magyarázatot. Az NDK nemzetközi tekintélyének és az ENSZ-ben betöltött szerepének erősödését remélték a döntéstől. Az NDK-ban a halálbüntetés eltörlésére tehát külpolitikai pozicionálási okok miatt került sor. A nemzetközi színpadra lépés annyira jól sikerült, hogy az NDK gyors előre haladása egyúttal a halálbüntetéshez továbbra is ragaszkodó „nagytestvér”, a Szovjetunió „sípocsonton rúgását” jelentette.²⁷

II. Európai perspektívák

1. A halálbüntetés száműzése – a *ius européenne* (nehéz) születése

Európa *de facto* és *de iure* „halálbüntetés-mentes övezetnek” számít.²⁸ Kivételes helyet foglal el Fehéroroszország, ahol továbbra is szabnak ki és hajtanak végre halálbüntetést. Az orosz büntető törvénykönyvben ugyan még szabályozzák a halálbüntetést, de Jelcin elnök egyik dekrétumának, valamint az orosz alkotmánybíróság egy 1999-ben, illetve egy 2010-ben hozott ítéletének értelmében nem alkalmazzák.²⁹ Már az 1980-as években, az ún. „Soering-ítéletben” Nyugat-Európa vonatkozásában az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította, hogy a „halálbüntetés a jövőben már nem egyeztethető össze a nemzeti igazságossági elképzelésekkel”.³⁰ A halálbüntetés száműzését ma az „európai emberi jogok alapvető alkotóelemének”,³¹ „területi nemzetközi szokásjognak”³² és az európai *ordre public*³³ részének tekintik. Meghaladása az európai identitás, így mindenképpen az Európán kívüli hatalmaktól, különösen az Egyesült Államoktól történő elhatárolás részét képezi.³⁴ Az EU igazságügyi miniszterei október 10-ét – bár ez a nyilvánosság számára jobbra ismeretlen – szimbolikusan „a halálbüntetés elleni világnapnak” nyilvánították.³⁵

A halálbüntetés elleni küzdelem terén elért eredmények miatti jogos büszkeség ellenére nekünk, európaiaknak el kell kerülnünk az éles kritikákat, illetve általában a morális fölény demonstratív „mutogatását”. Az ilyen magatartás ugyanis nemcsak kontraproduktív lenne, hanem a történelem, a múlt elfeledését is jelentené. Ugyanis nem szabad szem elől téveszteni, hogy a halálbüntetést csak néhány évtizede, olykor csak pár éve száműzték a büntető törvénykönyvekből. Kivétel nélküli megszüntetése számos országban csak az 1980–90-es években sikerült (Franciaország, 1981; Hollandia, 1982; Magyarország, 1990; Spanyolország, 1995; Belgium, 1996; Lengyelország, 1997; Nagy-Britannia, 1998). Az új évezredben Szerbia (2002), Törökország és Görögország (mindkettő 2004), Albánia (2007), végül Lettország (2012) következtek a halálbüntetést eltörlő országok sorában. Az utolsó kivégzésekre Franciaországban 1977-ben, Törökországban 1984-ben³⁷ Lengyelországban 1988-ban, Szerbiában 1992-ben, Lettországban 1996-ban és Ukrajnában 1997-ben került sor. Az önelégült európai emberi jogi retorikát

éppen ezért figyelmeztetni kell. Főként, ha a néhány évtizede még Spanyolországban alkalmazott iszonyatos kivégzési eljárásra gondolunk. Az 1970-es évek közepéig itt az ún. *garottét* (fojtópántot) használták az állam által elrendelt halálbüntetés végrehajtásához.³⁸

2. Szakaszok

Ma azonban, alig egy generációval az utolsó kivégzést követően, a halálbüntetés elutasítása helyesen az *idée européenne* identitástudathoz számít.³⁹ Elevenítsük fel a jelentős jogi szakaszokat:⁴⁰

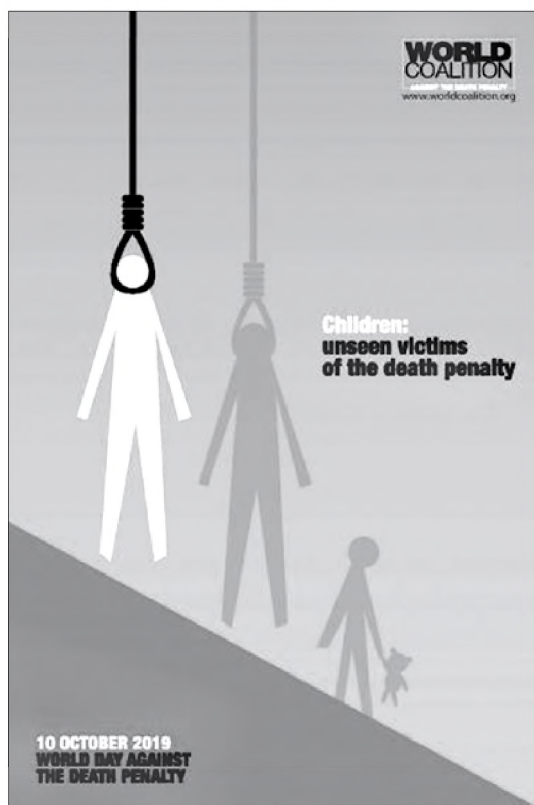
– Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 1950-ben kiemelt helyen rögzítette az élethez való jogot. Mégis az

EJEE 2. cikkének (1) bekezdés második mondata még kifejezetten megengedi a halálbüntetés kiszabását: „*Senkit nem lehet életétől szándékosan megfosztani, kivéve, ha ez halálbüntetést kiszabó bírói ítélet végrehajtása útján történik, amennyiben a törvény a bűncselekményre ezt a büntetést állapította meg.*”⁴¹

Az EJEE 3. cikke megtiltja a kínzást és a megalázó büntetéseket. Az EJEE 2. cikkének (1) bekezdés második mondatának egyértelmű kijelentése alapján a közelmúltig egységes volt az álláspont a tekintetben, hogy az EJEE 3. cikke csupán meghatározott végrehajtási formákat, de semmiképpen sem a halálbüntetést mint olyat zárta ki.⁴²

–Csak a halálbüntetés Franciaországban történt eltörlését követően vált szabadabbá az út, hogy azt Európa-szerte száműzzék. 1983-ban a Hatodik Kiegészítő Jegyzőkönyv határozottan kimondta (1. cikk): „*A halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.*”⁴³ Persze a halálbüntetéssel való fenyegetés a 2. cikk alapján háború idején vagy közvetlen háborús veszély esetén továbbra is megengedett maradt.

– A közvetlen joghatás hiánya ellenére a Kiegészítő Jegyzőkönyv pár évvel később korábban nem sejtett politikai hatást fejtett ki; akkor ugyanis, a Szovjetunió összeomlását követően új demokráciák sóvárogtak Európa után. Így a Parlamenti Közgyűlés 1044. számú határozata (1994) alapján az Európa Tanácsba, illetve az Európai Unióba való felvételnek a feltétele az EJEE aláírása a Hatodik Kiegészítő Jegyzőkönyvvel együtt.⁴⁴ Bizonyos értelemben a halálbüntetés eltörlése lett „a politikai ár az európai államközösségbe”.⁴⁵ Olyan országok, mint Lengyelor-

World Day against the Death Penalty 2019³⁶

szág, Ukrajna, a balti államok vagy akár Törökország nem abolicionisztikus meggyőződésből döntöttek a halálbüntetés ellen, sokkal inkább az „Európa vagy a halálbüntetés” alternatívát mérlegelték.

- Az EJEE 2002. évi Tizenharmadik Kiegészítő Jegyzőkönyve végül a halálbüntetés teljes eltörlését követelte meg. A háborús időkre és a szükséghelyzetre vonatkozó kivételek vagy a fenntartások kikötéssel történő ratifikálás nem megengedett. Eddig a Kiegészítő Jegyzőkönyvet 42 állam ratifikálta, és további három aláírta. Csupán Oroszország és Azerbajdzsán mondtak le eddig a bármelyikben való részvételről.⁴⁶ A Tizenharmadik Kiegészítő Jegyzőkönyv nyomban összekapcsolta a már elért halálbüntetés száműzését az emberi jogok gondolatával. Így proklamálja a preambulum, hogy „a halálbüntetés eltörlése nélkülözhetetlen [...] a minden emberben természetből benne rejlő méltóság teljes elismeréséhez”.⁴⁷ A halálbüntetés eltörlése így részévé vált az európai emberi jogi viszonyoknak, megszületett az új *idéé européenne*.
- Európai szinten a halálbüntetés eltörlése az Európai Unió Alapjogi Kartájának közvetítésével vihető végbe. A „senkit sem lehet halálra ítélni és kivégezni” bekezdés 2009 óta a (kodifikált) elsődleges uniós joghoz számít. Az Európai Uniót kívüli európai államok számára továbbra is az EJEE és a Kiegészítő Jegyzőkönyvei megállapításai érvényesek.⁴⁸

3. Összegzés

Még néhány évtizeddel ezelőtt is utópisztikusnak tűnt a halálbüntetés nélküli Európa elképzelése. Németországban e súlyos szankció eltörlése a lakosság többségi véleménye ellenére történt.⁴⁹ Erdemes Nyugat-Németországgal összehasonlítani az okot, amely számos kelet-közép-európai államot is rábírta a halálbüntetés eltörlésére. A Szovjetunió összeomlása és az állami függetlenség elnyerése után a halálbüntetés eltörlése az új kezdet és az elnyomás alóli felszabadulás szimbóluma lett.⁵⁰ Más kelet-közép-európai államok, így Törökország is, ez a lépést csak pár évvel később, kevésbé idealisztikus indokokból fogadták. Hasonlóan, mint annak idején az NDK-ban külpolitikai számítás állt az előtérben. Az Európához való kapcsolódás fontosabbnak tűnt, mint a halálbüntetés megtartása.⁵¹ Az EJEE Kiegészítő Jegyzőkönyvei és az Európa Tanács politikája a „halálbüntetés nélküli Európa” úttörőjének bizonyul.

III. Globális perspektívák

1. A halálbüntetés tagoltsága

Mára összesen 106 államban törölték el teljesen a halálbüntetést, nyolc állam békeidőben felfüggesztette alkalmazását, 28 állam a gyakorlatban nem használja, 56 államban pedig továbbra is kiszabhat halálbüntetést a bíróság.⁵² 2018-ban világszerte 2398 embert ítélték halálra.

A legtöbb kivégzést Kínában hajtották végre.⁵³ A lakosság számára viszonyítva a legmagasabb kivégzési rátákat hagyományosan Szaúd-Arábia, Kuvait, Észak-Korea és Szingapúr mutatják.⁵⁴

Nem csupán Európa, hanem Közép- és Dél-Amerika nagy része sem alkalmazza a halálbüntetést.⁵⁵ Kivételt csupán Kuba és Guatemala jelent, Brazíliában, Chilében, El Salvadorban és Peruban a halálbüntetés kiszabására háborús időszakokban van lehetőség. A népes Mexikó 2005-ben törölte el a halálbüntetést, 2008-ban pedig Argentína. Brazíliában utoljára több mint 140 éve, 1876-ban hajtották végre kivégzést.⁵⁶ A katonai diktatúra időszakára kitekintve persze nagyon is érthető, hogy a formális abolicionizmus nem volt képes megakadályozni az önkényes államgyilkosságokat. A halálbüntetést minden nyugati ipari nemzetben eltörölték az Egyesült Államok és Japán kivételével.⁵⁷ Afrikában is egyre több állam mond le róla, a kontinens déli részét erősítve.⁵⁸ Ellenben széles elterjedésnek örvend a halálbüntetés Ázsiában.⁵⁹ „Az abolicionizmus szigetét” képezi Kambodzsa, a Fülöp-szigetek, a nepáli Himalája-államok és Bután, úgymint az elő-ázsiai egykori szovjet köztársasági Kirgizisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán. Eddig csupán négy iszlám állam mentes a halálbüntetéstől (Azerbajdzsán, Dzsibuti, Türkmenisztán, Törökország). A legnépesebb tíz államból nyolc hajtott végre továbbra is kivégzéseket (Kína, India, Egyesült Államok, Indonézia, Pakisztán, Japán, Banglades és Nigéria).⁶⁰ A világ népességének kétharmada él olyan országban, amely ismeri a halálbüntetést.

2. A halálbüntetés és a nemzetközi jog

2.1. Megszorító törekvések

A kijózanító eredményt helyezük előtérbe: a halálbüntetés ugyan német és európai perspektívából emberiségellenes lehet, a nemzetközi joggal azonban nem ellenkezik.⁶¹ Kétségbevonhatatlan és köztudomású egyetemes szokásjogi tilalom a halálbüntetésre nincsen. A nemzetközi szokásjog kölcsönös általános gyakorlatból és jogi meggyőződésből ered,⁶² ennél fogva a halálbüntetés bemutatott elterjedéséről szó sem lehet. Mindazonáltal nemzetközi szinten világos megszorítási törekvéseknek van helye:⁶³

- Az 1966. évi Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezménye 2. cikk (2) bekezdésében a halálbüntetést a „legsúlyosabb bűncselekményekre” korlátozta („*most serious crimes*”). Az (5) bekezdés kizárja alkalmazását 18. életévét betöltött fiatalok elkövetők, illetve várandós nők esetén. Figyelemre méltó módon az Egyesült Államok volt az egyetlen ország a 165 szerződő állam közül, amely a ratifikációval egy, a fiatalok kivégzési tilalmával szembeni fenntartást helyezett kilátásba.⁶⁴ Az egyezmény mindeddig nem ismeri a halálbüntetés általános tilalmát, és a halálbüntetéssel sújtott deliktumok eredményes csökkentése sem igazán jöhetne szóba. A különböző előértelmezésekre tekintettel mindenképpen alkalmas a „súlyos bűncselekmények” fordulat mint

„kompromisszum formula”. A pontos definiálás joga megmaradt az egyes államoknál.⁶⁵ Olyan viselkedésmódok, amelyek nyugati szemszögből kevésbé jelentősek, és semmiképpen sem halálbüntetéssel sújtandónak tűnnek, néhány iszlám vagy ázsiai állam szemszögből súlyos bűncselekménynek minősülnek. Példaként szolgálhat a kábítószer-kereskedelem, a prostitúció vagy a házasságtörés.⁶⁶ A kivégzés ilyen cselekményekért a mi szemszögünkől nézve aránytalan és elvetendő; hogy azonban a súlyos kábítószer-bűncselekmények miatt történő kivégzés elmentés-e az egyezményvel, vagy sem, az kérdéses.⁶⁷

– A Második Fakultatív Jegyzőkönyv a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához (1989) ennél jóval tovább megy, és békeidőben a halálbüntetés kiszabásának és a kivégzések végrehajtásának tilalmát vetíti elő. Az aláíró államok kötelezik magukat, hogy minden szükséges intézkedést megtesznek, hogy a halálbüntetést felségterületükön eltöröljék. Ez a kötelezettség persze csak annál a 73 szerződő államnál áll fenn, amelyek a Második Fakultatív Jegyzőkönyvet ratifikálták.⁶⁸

– Az elmúlt években sokasodnak a jelek a halálbüntetés nemzetközi visszaszorítására. Így hiányzik az ún. *ad hoc* bíróságok kompetenciája a halálbüntetés kiszabására. Ezeket a bíróságokat köztudottan az ENSZ Biztonsági Tanácsa hozta létre, hogy az egykori Jugoszláviában, illetve Ruandában elkövetett nemzetközi bűncselekményeket elítélje.⁶⁹ Ugyanez vonatkozik a hágai Nemzetközi Büntetőbíróságra, amely „a nemzetközi államok közösségének első független büntetőbírósága”.⁷⁰ Jóllehet a bíróság a nemzetközi büntetőjog legsúlyosabb bűncselekményeiben hoz döntést (népirtás, emberiség elleni bűncselekmények, háborús bűncselekmények, agresszió), hatásköre a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának 77. cikke alapján csupán életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására van.

– Ugyancsak az európaiak könyvelhetik el a világszintű moratóriumért való fáradozásaikért az első sikert.⁷¹ Miután a korábbi indítványok kudarcba fulladtak, az ENSZ Közgyűlése 2007-ben és 2010-ben határozatokat fogadott el, amelyek azonnali megálljt parancsoltak a kivégzésnek.⁷² Ezeknek a határozatoknak a jelentését persze nem szabad túlbecsülni. A közgyűlés határozatainak kizárólag ajánló, illetve szimbolikus jellege van, közvetlen jogkövetkezmény

nem származik belőle.⁷³ Mindamelllett az ENSZ-határozatok politikai szinten jelet adnak, és megalapozzák az érvekkel bizonyítható előrelépést.

2.2. Összegzés

Az országok egyre nagyobb hányada mond le a halálbüntetésről. Mivel vannak olyan államok, amelyek továbbra is ragaszkodnak hozzá, a halálbüntetés nem nemzetközi-jog-ellenes. A döntő lépést az egyetemes eltörlés irányába az jelentené, ha további nagyhatalmak mondanának le alkalmazásáról. Vajon egy ilyen szcenárió valószínű-e, a továbbiakban példaként szolgál az Egyesült Államok és Kína vizsgálata.⁷⁴

3. Halálbüntetés az Egyesült Államokban

3.1. Történeti fejlődés és a jelenlegi állapot

Ma az Egyesült Államokban az 50 szövetségi állam közül 33 alkalmazza a halálbüntetést.⁷⁵ Az egyes szövetségi államok között a halálbüntetés megítélése tekintetében lényeges kulturális és jogi különbségek figyelhetők meg. New England és Középnnyugat néhány állama eddig több hasonlóságot mutatott Európával, mint a déli államok.⁷⁶ Az utolsó évtizedben a halálbüntetést nem alkalmazó szövetségi államok száma látványosan megnőtt. Eltörölték a halálbüntetést New Yorkban, New Jerseyben, Illinoisban, Connecticutban, valamint Washingtonban (2018).⁷⁷

1977 óta 1277 embert végeztek ki az Egyesült Államokban.⁷⁸ Mégis a kivégzések éves átlaga visszaesett, 2010-ben „csupán” 46 volt.⁷⁹ Jelenleg több mint 3000 férfi és nő várakozik a siralomházban kivégzésére, illetve harcol annak elhalasztásáért.⁸⁰ A domináns kivégzési módszer a méreginjekció. Ellentétben a korábban alkalmazott kivégzési módokkal (akasztás, villamoszék, gázkamra, golyó általi kivégzés), mára a halálbüntetés végrehajtása elveszítette a fájdalmas, véres ölési cselekmény látszatát. A folyamat sokkal inkább hasonlít egy hétköznapi orvosi eljárásra, a tényleges beszúrási hely fertőtlenítésével bezárólag.⁸¹

A nyugati iparnemzetek közötti kivételes helyzetének köszönhetően lassan feledésbe merült, hogy az Egyesült Államok hosszú ideig az abolicionista mozgalom élén állt. Már a XIX. században lemondott az élet elleni büntetésekről Michigan (1846), Rhode Island (1852), Wisconsin

(1853) és Maine (1887).⁸² A századfordulóra számos szövetségi állam követte őket. Az 1950-es évek óta a kivégzések száma folyamatosan csökken, 1967-ben országszerte két kivégzés volt, 1968 és 1976 között pedig *de facto* moratórium volt.⁸³

3.2. A Legfelsőbb Bíróság (*Supreme Court*) „leading cases” ítéletei

A kivégzés megállításának és a halálbüntetés visszatérésének okai az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának (*Supreme Court*) ítélkezési gyakorlatát megvizsgálva érthető meg. Az egyik leghíresebb ítéletben, a *Furman v. Georgia* ügyben, amelyet 1972-ben összesen három hasonlóként kezelt ügygel együtt tettek közzé, a halálbüntetés alkotmányossága került górcső alá.⁸⁴ William Henry Furman egy betörés alkalmával lelötte áldozatát, és a terhére felhozható súlyosbító körülményeket is figyelembe véve, emberölés miatt halálra ítélték. Furman fekete, míg áldozata fehér bőrű volt. Furman ügyvédei arra hivatkoztak, hogy a halálbüntetés „kegyetlen és szokatlan” büntetés („*cruel and unusual punishment*”), ezért az Alkotmány 8. kiegészítésébe ütközik.⁸⁵ De megszegi az Alkotmány 14. kiegészítését, a törvény előtti egyenlőség alapelvét is.⁸⁶ A védekezés sikeres volt, a *Supreme Court* 5:4 arányú többségi szavazattal mondta ki, hogy a halálbüntetés kiszabása és végrehajtása alkotmányellenes. A döntést hozó kilenc alkotmánybíró különvéleményt is megfogalmazott, de közülük csak kettő vetette el nyíltan a halálbüntetést. A másik hét bíró a *jury* szabad, „diszkriminációval terhes” mérlegelését támadta különböző okokból. Az élet és a halál feletti ítélkezést, így az ítélet kvintesszenciáját nem szabad az esküdteknek átengedni anélkül, hogy az ítélet meghozatalához szükséges egyértelmű törvényi zsinórmértéket jogi normába ne foglalták volna.⁸⁷

A bírói gyakorlat alapján a kivégzések végrehajtását felfüggesztették. A szövetségi államok pedig ezalatt lázasan dolgoztak az új eljárási törvényeken, igazodva a *Furman*-ügyben megfogalmazott követelményekhez. Négy évvel később a *Gregg v. Georgia* ügyben a halálbüntetéssel sújtott elítélt nem járt sikerrel.⁸⁸ A *Supreme Court* 7:2 arányú szavazattal elutasította a halálbüntetés elleni panaszt, amely egy újonnan elfogadott eljárási törvényen alapult. A *jury* mérlegelése nyomán, azaz a különösen a súlyosbító körülmények pontos számbavétele esetén, a halálbüntetés alkotmánykonform lesz. A *Gregg*-üggyel megtört a tilalom, és a mintegy egy évtizeddel korábban felfüggesztett kivégzéseket újra felelevenítették. A *Supreme Court* ezt követően nem foglalkozott többet elvi szinten a halálbüntetés alkotmányosságával. Ítéleteiben egyedül a szankció alkalmazhatóságával találkozunk egyetlen eset vonatkozásában. A kérdésfelvetés úgy hangzott, vajon a halálbüntetés meghatározott deliktumok esetére, illetve személyek csoportja számára alkotmányellenes „kegyetlen és szokatlan büntetést” jelentett-e. Az *Atkins v. Virginia* (2002) ügyben a *Supreme Court* 6:3 szavazatarány mellett kimondta, hogy az értelmi fogyatékosok kivégzése alkotmányellen-

nes.⁸⁹ Három évvel később a *Roper v. Simmons* ügyben a bíróság csekély többséggel, 5:4 arányban alkotmányellenesnek ítélte a halálbüntetés kiszabását az elkövetés idején fiatalkorúval szemben.⁹⁰ Ezzel a *Supreme Court* szakított ezzel a gyakorlattal, amely az Egyesült Államokat izolálta a világ többi részétől. A *Kennedy v. Louisiana* ügyben végül ugyancsak 5:4 arányban szavazott a bíróság a 14 éven aluli sértett sérelmére elkövetett nemi erőszak esetén alkalmazott halálbüntetés alkotmányellenessége mellett.⁹¹ Ettől kezdve a halálbüntetés csupán a szándékos vagy legalább eshetőleges szándékkal elkövetett emberölési bűncselekmények esetén lehet alkotmánykonform. Habár a *Supreme Court* közel négy évtizede nem vizsgálta a halálbüntetés legitimitását, egyes bírók látványosan kisebbségi szavazatukkal alkotmányellenesnek minősítették a halálbüntetést. Így csatlakozott Harry Blackmun közel két évtizeddel ezelőtt az abolicionisták táborához, és bejelentette: „*From this day forward I no longer shall tinker with the machinery of death*” („Ettől a naptól kezdve nem kell kontárkodnom a halál gépezetével”).⁹² John Paul Stevens csak nemrégiben nyilatkozott úgy, hogy az állam által végrehajtott „emberölés” anakronisztikus és a 8. alkotmánykiegészítésbe ütközik.⁹³

3.3. Összegzés: „national consensus of decency”

Jó szándékkal azt a köztes, optimista következtetést vonhatjuk le, hogy a halálbüntetés vonatkozásában az Egyesült Államokban visszavonulót fújnak, sőt talán még megszüntetése is megvalósulhat pár évtizeden belül. Azok a döntő tényezők, amelyek Németországban és Európa nagy részén a halálbüntetés eltörlését szorgalmazták, az Egyesült Államokban hiányoztak. Ennélfogva Németországban és némely kelet-európai államban a halálbüntetés eltörlésére, ahogy fent bemutatásra került, a totalitárius elnyomásra adott válaszként került sor. Más államok elsősorban (kül)politikai okokból áldozták fel a halálbüntetést. Az Egyesült Államok számára ezzel szemben idegen a totalitárius hatalmi visszaélés tapasztalata,⁹⁴ és hiányzik a politikai ösztönzés (illetve kényszerítő eszköz) is az eltörlésre. Ehhez hozzájárul az is, hogy az amerikai jogrendszer „demokratikusabb”, mint az európai, mert a „nép hangja” különböző szinteken talál meghallgatásra.⁹⁵ Ez különösen az esküdtbíróság intézményén keresztül történt, amely a legsúlyosabb büntetőügyekben hoz ítéletet. Ezenkívül figyelembe kell venni a számos szövetségi államban elterjedt gyakorlatot, a bíró, illetve az ügyész választhatóságának lehetőségét.⁹⁶ A bűnözéssel szembeni erőteljes fellépés ígérete („*tough on crime*”) egyértelműen emeli a választási esélyeket, a halálbüntetés ellenzése „a puha liberalizmus” szimptomájának számít. Míg Németországban a halálbüntetés hangoztatása véget vetne egy politikai karriernek, addig az Egyesült Államokban a halálbüntetés támogatása bizonyos magasabb pozíciók elérésének feltételét jelenti.⁹⁷ Különösen fontos az is, hogy a *Supreme Court* a tilos „kegyetlen és szokatlan büntetés” tartalmának megállapításánál figyelembe veszi a nép akaratát. A 8. alkotmánykiegészítés értelmezése a *standards of de-*

ency alapján történik, azaz megkérdezzük, vajon nemzeti konszenzus van-e a halálbüntetéssel, és annak fiatalokkal, nemi erőszakot elkövetőkkel és gyengeelméjűekkel szembeni alkalmazásával kapcsolatban.⁹⁸ Kiindulópont a megfelelő törvényi rendelkezések meghozatala az egyes szövetségi államokban. A Gregg-ügyben az alábbi nyilvános véleményhez folyamodott a *Supreme Court*:

„*The petitioners in the capital cases [...] renew the »standards of decency« argument, but developments during the four years since Furman have undercut substantially the assumptions upon which their argument rested. Despite the continuing debate [...] over the morality and utility of capital punishment, it is now evident that a large proportion of American society continues to regard it as an appropriate a necessary criminal sanction.*”⁹⁹

A *Supreme Court* utal egy kaliforniai népszavazás eredményére is, amely egyértelműen a halálbüntetés támogatásával végződött.¹⁰⁰

A *Supreme Court* kizárólag a halálbüntetéssel szembeni nemzeti konszenzus esetén fogja annak, mint „kegyetlen és szokatlan büntetési nem” alkotmányellenességét kimondani. Azt, hogy egy ilyen konszenzustól milyen távol áll az USA társadalma, alátámasztják az idevonatkozó közvélemény-kutatások. A háborút követő időszakban az egyetértési ráta közelített az akkori Nyugat-Németországban tapasztalathoz,¹⁰¹ ez a kép néhány évtizede jelentősen átalakult. A kivégzések megszűnését követően, az 1960-as évek végén a halálbüntetés ellenzői rövid időre többségben voltak. Az 1970-es években egy markáns véleményváltozás figyelhető meg. Az 1980-as évek óta a lakosság jelentős része, akár 70-80%-a támogatta a halálbüntetést.¹⁰² A vélemény megváltozását és ezzel az „amerikai külön út” kezdetét számos ok és hipotézis befolyásolta. Politológusok és (jog)történészek többek között az evangélikus elképzelések terjedésére,¹⁰³ az Európával összehasonlítva sokkal csekélyebb mértékű szekularizációra,¹⁰⁴ a megtorlási gondolat ismételt felerősödésére,¹⁰⁵ a Frontier-tapasztalatokra,¹⁰⁶ az elbizonytalanításra, illetve a „fehér Amerika újrafelfedezésére”¹⁰⁷ vagy a méreginjekció használatára, mint elfogadható, látszólag „humánus” kivégzési módra hívják fel a figyelmet.¹⁰⁸ Európában a halálbüntetés eltörlését a politikai elit a lakoságon belüli többségi akarat ellenére vitte véghez.¹⁰⁹ Az Egyesült Államokban ennek feltételei „rendkívül kedvezőtlenek”.¹¹⁰ Egyedül az jöhet szóba, hogy kidolgozzák a halálbüntetést támogató jelenleg fennálló „nemzeti konszenzus” megszüntetését.

4. Halálbüntetés Kínában

4.1. Történeti fejlődés és a jelenlegi állapot

Kína, mint már említésre került, az az ország, ahol világszerte a legtöbb kivégzést hajtják végre. A kivégzések számadatai „államtitoknak”¹¹¹ minősülnek. Becslések szerint évente 1000 és 15 000 között mozog a kivégzések

száma.¹¹² Ez több mint 90%-a az egész világon végrehajtott kivégzéseknek.¹¹³ Sokáig egyetlen kivégzési módot, a méreginjekciót használták.¹¹⁴ A korábbi évtizedekben, különösen az 1980-as és 1990-es években az ún. „*strike-hard*” („kemény csapás”) időszakában tömeges agyonlövéseket hajtottak végre. Ettől az eljárástól, amelyet nyílt koncepciók perек kísértek, a vezetés elrettentő és nevelő hatást várt.¹¹⁵ Habár Kínában a halálbüntetés érzékeny téma, mégsem számít tabunak – nem úgy, mint az egykori NDK-ban. Jogtudományos szakirodalomban sincs hiány, az abolicionista állásfoglalások is előfordulnak. A halálbüntetés alkalmazásának gyakorlata Kínában nem kiegyensúlyozott, az elmúlt években visszafogott¹¹⁶ megközelítés figyelhető meg.

4.2. Fejlődési vonalak

4.2.1. „*Strike-hard*”

A maoizmus legyőzését követően Kína teljesen új jogrendszer alakított ki. Az 1979. évi büntető törvénykönyv 28 – elsősorban az állam biztonságát veszélyeztető – bűncselekmény büntetési tételeként szabályozta a halálbüntetést.¹¹⁷ Ez a gyakorlattal összehasonlítva a kulturális forradalom időszakában jelentős korlátozást jelentett.¹¹⁸ Az 1997. évi büntető törvénykönyvvel kiszélesedett a halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények köre, alkalmazását különösen a gazdasági bűncselekményekre terjesztették ki. Halállal fenyegették többek között a korrupciót, a rablás minősített eseteit, a lopást és a csalást, az adócsalást, a kulturális javak csempészését, illetve a prostitúciót is.¹¹⁹ Másfelől a törvénykönyv az eljárásjogi szabályokon is javított.¹²⁰ Ennek köszönhetően a várandós nőkre, illetve a 18. életévüket még nem betöltött fiatalok elkövetőkre nem lehetett halálbüntetést kiszabni. A főbenjáró esetek elbírálására még egy további bírósági ellenőrző hatóságot is felállítottak.

4.2.2. „*Kill fewer, kill carefully*”

2007-ben új szakasz kezdődött. Bár a kormány célkitűzései között nem szerepelt a halálbüntetés eltörlése, de egy igazságos és biztonságosabb eljárás bevezetése igen, és akkori Legfelsőbb Népbíróság alelnökének szavaival: „*Kill fewer, kill carefully.*”¹²¹ A leglényegesebb újítás az volt, hogy a Legfelsőbb Népbíróságnak előzetesen valamennyi halálbüntetést jóvá kellett hagynia.¹²² Alapeszméje egy igazságos, „harmonikus társadalmat” tetelez fel. Az új elgondolást a Legfelsőbb Népbíróság, a Legfelsőbb Népbíróság Ügyészsége, az Igazságügyi Minisztérium és a Belügyminisztérium fogalmazta meg közös nyilatkozatában.¹²³ Cél a halálbüntetés alkalmazásának fokozatos visszaszorítása, valamint a szociális stabilitás és „szociálisan harmonikus társadalom” megteremtése. Egy hivatalos lapban megjelent közlemény szerint ki kell küszöbölni a téves ítéleteket és az igazságszolgáltatással való visszaélést.

4.2.3. A legújabb fejlődés

2010 óta a halálbüntetés óvatos visszaszorításának politikája látszik körvonalazódni.¹²⁴ A Legfelsőbb Népbíróság azzal a kéréssel fordult a kiegészítő bírósághoz, hogy alacsony legyen a halálbüntetések száma. Így emelkedett a már az 1979. évi büntető törvénykönyvben szabályozott „felfüggesztett halálbüntetések” száma.¹²⁵ A végrehajtásra csak akkor került sor, ha az elítéltet két éven belül újabb szándékos bűncselekmény elkövetése miatt bűnösnek mondta ki a bíróság.¹²⁶ Amennyiben büntetlen maradt, akkor az ítéletet – a próbaidőhöz képest – életfogytig tartó szabadságvesztésre vagy 15 és 20 év közötti szabadságvesztésre enyhítették. 2011 februárjában az 1997. évi büntető törvénykönyv 8. kiegészítése 13 halálbüntetéssel sújtandó bűncselekményt (többek között a feketekereskedelmet és a lopás alakzatait) törölt el.¹²⁷ Végül a 2013. január 1-én hatályba lépett új büntető eljárásjog jelentősen javított a vádlott eljárásjogi helyzetén.¹²⁸ Súlyos bűncselekmények esetén kötelező a kihallgatásról hang- vagy képfelvételt készíteni, bevezették a kötelező védelem intézményét, és hangsúlyozták a tisztességes bírósági meghallgatást. A szabályozta a nem megfelelő módon szerzett bizonyítékok felhasználásának tilalmát.

5. Összegzés

Az újabb reformokat követve néhány megfigyelő úgy véli, hogy Kína a halálbüntetés tényleges eltörlésének útjára lépett. Ez a prognózis merésznek tűnhet.¹²⁹ Minden eljárásjogi javítás ellenére a kínai büntető törvénykönyv 55 tényállás esetén továbbra is ismeri. A rendelkezésre álló empirikus vizsgálatok alapján a lakossági egyetértés magas.¹³⁰ Ráadásul széles körben elterjedt a hit a büntetés elrettentő hatásában. Az összehasonlító kriminológiai fejtegetések azt mutatják, hogy mind a kínai, mind az amerikai diákok jelentős többséggel támogatják a halálbüntetést.¹³¹ Míg az amerikaiak mindenekelőtt megtorlásra hivatkoznak, addig kínai egyetemi hallgatótársaik főként az elrettentő hatás mellett kötelezték el magukat.¹³² A diákokhoz hasonlóan kínai vezető jogászok, akik szintén ehhez a büntetési célhoz csatlakoznak: „*And thus the death penalty becomes the most powerful barrier to the*

potential offenders as well as the most effective means of deterring them from committing crimes.”¹³³ Vagy egy kínai legfelsőbb népbíró szavaival: „*We sentence people to death not to seek revenge but to educate others – by killing one we educate one hundred.*”¹³⁴

IV. Végkövetkeztetés

A halálbüntetés nem igazságos büntetés, embertelen, nem akadályozza meg a bűncselekmény elkövetését, és brutalizálja a társadalmat.¹³⁵ Ezt illetően Németországban és Európában messzemenő egyetértés áll fenn. Ha ezeket a gondolatokat az Egyesült Államokban, Kínában, vagy akár Szaúd-Arábiában oszتانánk meg, egészen másként állnának a dolgok. Az európai emberi jogi retorikával nem lenne helye diskusszióknak. A halálbüntetés globális eltörlése akkor fog sikerülni, ha a halálbüntetést még alkalmazó államokat meggyőzik annak haszontalanságáról. A teokratikus büntetésfelfogás követői számára, illetve a szigorú megtorlási érvelés szempontjából a halálbüntetés az igazságosság parancsa. Másként megfogalmazva: ha a halálbüntetést a vallás (így számos iszlám államban) vagy a metafizika igazolják (így az Egyesült Államokban elterjedt megtorlási érvelés), a kritikus hangok nem találnak meghallgatásra. Teljesen eltérő szemléletűek azok az államok, amelyek egészen napjainkig fenntartották a halálbüntetést. Találón fogalmaz egy karikatúra a különben ellenséges országok szövetségéről.¹³⁶ „*Jó – mondja Obama, volt amerikai elnök (egyébként maga is a halálbüntetés pártolója) – az egykori ellenségek kerekasztala, akik egy békés, új világot akarnak megterem-*

teni.” – „*Nem, nem!*”, ellenkezik Sam bácsi,¹³⁷ meghitt körben ülve egy kínaival, egy szaúdi sejjkel, egy iráni mullahhal és egy pakisztáni katonatiszttel, „*a halálbüntetés öt legaktívabb országának éves találkozója*”.

Minden kétkedés ellenére csak remélni lehet, hogy a következő évtizedben ennek a körnek a résztvevői további találkozókra vesznek részt, és az abolicionisták táborához fognak csatlakozni.

(Fordította Mireisz Tímea)

KOCH, ARND

Die Abschaffung der Todesstrafe. Nationale, europäische und globale Perspektiven (Zusammenfassung)

Die Ächtung der Todesstrafe zählt heute zum unantastbaren Kernbestand des europäischen Menschenrechtsverständnisses. Mit großem Sendungsbewusstsein kämpfen die europäischen Staaten für ein weltweites Moratorium und letztlich für die globale Abschaffung der Todesstrafe. Bei aller Einmütigkeit darf freilich nicht vergessen werden, dass die Ächtung der Todesstrafe sowohl in Deutschland als auch in Europa jüngeren Datums ist. Noch zu Beginn der 1970er Jahre war die Todesstrafe in den Gesetzbüchern von nahezu 200 Staaten vorgesehen. In den letzten vier Jahrzehnten hat sich das Bild entscheidend verändert. Die Todesstrafe befindet sich auf dem Rück-

zug. Sie kommt derzeit in lediglich 56 Staaten tatsächlich zur Anwendung.

Im Folgenden soll zunächst an die Beseitigung der Todesstrafe in Deutschland erinnert werden, um sodann die Entwicklung auf europäischer Ebene in den Blick zu nehmen. Der letzte Abschnitt thematisiert globale Perspektiven. Nach einem Überblick über die weltweite Verbreitung der Todesstrafe und völkerrechtliche Grundlagen wird die jüngere Entwicklung in den USA und China skizziert, den beiden „Supermächten“, die weiterhin an der Todesstrafe festhalten.

Jegyzetek

- ¹ KOCH, Arnd: Die Todesstrafe in der DDR. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW)*, 1998. 1. sz. 89. p.; uő: Die Abschaffung der Todesstrafe in der Bundesrepublik. *Recht und Politik (RuP)*, 2005. 4. sz. 203. p.; uő: Das Ende der Todesstrafe in Deutschland. *Juristen Zeitung (JZ)*, 2007. 14. sz. 719. p.; KOCH, Arnd – ROSSI, Matthias (hrsg.): *Gerechtigkeitsfragen in Gesellschaft und Wirtschaft*. Augsburg, 2013, Nomos, 165. p. A halálbüntetés németországi történetéhez DÜSING, Bernhard: *Die Geschichte der Abschaffung der Todesstrafe in der Bundesrepublik Deutschland*. Offenbach / Main, 1952, Bollwerk Verlag; EVANS, Richard J.: *Rituale der Vergeltung. Die Geschichte der Todesstrafe in Deutschland 1532–1987*. Berlin–Hamburg, 2001, Kindler Verlag.
- ² LÁSD LÜKEN, Erhard-Josef: *Der Nationalsozialismus und das materielle Strafrecht*. Göttingen, 1988, Georg-August-Universität.
- ³ EVANS 2001, 831. p.
- ⁴ RADBRUCH, Gustav: Das Ende der Todesstrafe. *Rhein-Neckar-Zeitung* vom 14. Mai 1949, 3. p. In KAUFMANN, Arthur (hrsg.): *Gesamtausgabe. Bd. 9. Strafrechtsreform*. Heidelberg, 1992, C. F. Müller, 339. p.
- ⁵ EVANS 2001, 910. p.
- ⁶ Bundesminister der Justiz. Bericht über die Verfolgung nationalsozialistischer Straftaten. In *Deutscher Bundestag*, Drucksache IV/3124 vom 26. Februar 1965
- ⁷ TEUFEL, Manfred: Die Todesstrafe. Eine gerechte Vergeltung? Die letzte Hinrichtung vor 50 Jahren. *Kriminalistik*, 1999. 9. sz. 621–623. p. A 28 éves rablógyilkost, Richard Schuht a tübingeri börtön udvarán guillotine-nal fejezték le, holttestét a helyi egyetemi klinika patológiájára szállították. (*A szerk.*)
- ⁸ www.welt.de/geschichte/article188998555/Todesstrafe-in-Deutschland-Der-letzte-Einsatz-der-Guillotine.html
- ⁹ RADBRUCH, Gustav: Die Wandlung (1947). In KAUFMANN, Arthur (hrsg.): *Gesamtausgabe. Bd. 3. Rechtsphilosophie*. Heidelberg, 1990, C. F. Müller, 112. p. „Der Tod ist in den zwölf Jahren der Diktatur so billig geworden, in so riesenhaften Zahlen und in so grauenhaften Formen wirklich geworden, daß man es nicht verstehen würde, wenn er gerade den Schuldigsten erspart bliebe.“
- ¹⁰ A német jogban a „Totschlag“, illetve „Mord“ kettőssége figyelhető meg. A StGB 211. §-a az emberöléstől elkülöníti és külön elnevezéssel, külön tényállásként kezeli a magyar jogban az emberölés minősített eseteinek megfeleltethető tényállásokat. (*A ford.*)
- ¹¹ MICEVICIUS, B.: *Das Problem der Todesstrafe-Abschaffung*. Diss. jur. Bonn, 1947, 95. p.
- ¹² DÜSING 1952, 294. p.; EVANS 2001, 950. p.
- ¹³ MICEVICIUS 1947, 95. p.
- ¹⁴ BADER, Karl S.: *Soziologie der Deutschen Nachkriegskriminalität*. Tübingen, 1949, Verlag Mohr, 134. p.
- ¹⁵ LÁSD KREUZER, Arthur: Die Abschaffung der Todesstrafe in Deutschland – mit Vergleichen zur Entwicklung in den USA. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS)*, 2006. 8. sz. 320–326. p. www.zis-online.com/dat/artikel/2006_8_50.pdf
- ¹⁶ BÖVEBBEN HÖTZEL, Yvonne: Debatten um die Todesstrafe in der Bundesrepublik Deutschland von 1949 bis 1990. *Juristische Zeitsgeschichte*, Abteilung 3, Bd. 41, 2010
- ¹⁷ Deutscher Bundestag, 1. Wahlperiode, Stenographische Berichte, 52. Sitzung vom 27. 3. 1950. 1892. p.
- ¹⁸ Deutscher Bundestag, 1. Wahlperiode, Stenographische Berichte, 232. Sitzung vom 2. 10. 1952, 10 607. p.; a vitához DÜSING 1952, 237. p.; EVANS 2001, 946. p.; HÖTZEL 2010, 84. p.
- ¹⁹ LÁSD EVANS 2001, 951. p.; HÖTZEL 2010, 115–225. p.
- ²⁰ HÖTZEL 2010, 262. p.
- ²¹ Az utóbbi időben azt a tézist támogatják, hogy a 102. cikk csak azért kerülhetett be az Alaptörvénybe, mert a jobboldali konzervatív politikusok a Parlament Tanácsban arra törekedtek, hogy megóvják a háborús, illetve a náci bűnelkövetőket. EVANS 2001, 936, 939. p.; FREI, Norbert: *Vergangenheitspolitik. Die Anfänge der Bundesrepublik und die NS-Vergangenheit*. München, 1999, C. H. Beck, 171. p.; az NDK szemszögéből HÖTZEL 2010, 324. p. Bövebben az Evans-féle tézist ellenző véleményekről KOCH 2005, 230. p.
- ²² EVANS 2001, 1031. p. Ezt követően állam elleni bűncselekmény elkövetése miatt 77, politikai bűncselekmények miatt 69, emberölés miatt 55 kivégzést hajtottak végre.
- ²³ Stasi (Ministerium für Staatssicherheit) az NDK állambiztonságért felelős központi államigazgatási szerve volt.
- ²⁴ EVANS 2001, 1023. p.
- ²⁵ A *dpa* felvétele. www.welt.de/geschichte/article166721424/DDR-Henker-toeteten-mit-unerwartetem-Nahschuss.html
- ²⁶ KOCH 1998, 89, 110. p.
- ²⁷ SCHROEDER, Friedrich-Christian: Zweimal „sozialistischer Humanismus“. Die Abschaffung der Todesstrafe in der DDR ist ein Affront gegen Moskau. *Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ)* vom 29. 7. 1987, 10. p.
- ²⁸ BERNSDORFF, Norbert – BOROWSKY, Martin: Die Charta der Grundrechte der Europäischen Union. Handreichungen und Sitzungsprotokolle. In MEYER, Jürgen (hrsg.): *Charta der Grundrechte der Europäischen Union. 4. Aufl.* Basel, 2014, Helbing & Lichtenhahn.
- ²⁹ Az oroszországi fejlődéshez PARAMONOVA, Svetlana: Russia's Constitutional Court and the death penalty. In ARROYO, Luis – BIGLINO, Paloma – SCHABAS, William A. (ed.): *Towards universal abolition of the death penalty*. Valencia, 2010, tirant lo blanch, 167–176. p.
- ³⁰ Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte (EGMR). *Neue Juristische Wochenschrift (NJW)*, 1990. 2183, 2186. p.

- ³¹ ROSENAU, Henning: Europäische Rechtspolitik zur Abschaffung der Todesstrafe. *ZIS*, 2006, 338, 342. p.; HENGSEN, Thomas – JANNING, Birgit – MANSFELD, Michael: Europa – Ein Kontinent ohne Todesstrafe? In BOULANGER, Christian – HEYES, Vera – HANFLING, Philip (hrsg.): *Zur Aktualität der Todesstrafe*. 2. Aufl. Berlin, 2002, Berliner Wissenschafts-Verlag, 269, 293. p.
- ³² ROSENAU 2006, 338, 342. p.; SCHMAHL, Stefanie: *Die Abschaffung der Todesstrafe in Europa*. DTIEV-Online Nr. 2/2011. 16. p. ub-deposit.femuni-hagen.de/servlets/MCRFileNodeServlet/mir_derivate_00000371/schmahl_dtiev-online_2011_2.pdf
- ³³ PETERS, Anne: Die Mißbilligung der Todesstrafe durch die Völkerrechtsgemeinschaft. *Europäische Grundrechte Zeitschrift (EuGRZ)*, 1999. Vol. 26. 656. p.; ROSENAU 2006, 338, 342. p.; SCHMAHL 2011, 16. p.
- ³⁴ HEINEN, Armin: Das „neue Europa“ und das „alte Amerika“. Die Geschichte der Todesstrafe in Deutschland, Frankreich und den USA und die Erfindung der zivilisatorischen Tradition Europas. In METZGER, Chantal – KAEUBLE, Hartmut (hrsg.): *Deutschland – Frankreich – Nordamerika: Transfers, Imaginationen, Beziehungen*. Stuttgart, 2006, Franz Steiner Verlag, 209, 225. p.
- ³⁵ DREIER, Horst (hrsg.): *Grundgesetz*. 2. Aufl. Heidelberg, 2008, Mohr Siebeck Verlag.
- ³⁶ 2019-ben a 17. halálbüntetés elleni világnap mottója a következő volt: „Children, unseem Victims” (*A szerk.*) www.worldcoalition.org/media/allpics/bba948a84c6eb11ae8aa368b2955bcf_3.jpg
- ³⁷ SOKULU-ARINCI, Fusun: The abolition process of death penalty in Turkey. In ARROYO–BIGLINO–SCHABAS 2010, 159. p. 1965-ig a kivégzéseket nyilvánosan hajtották végre.
- ³⁸ Spanyolországban fojtócsavarral végeztek ki két férfit még 1973-ban is. INGENDAAY, Paul: Der Mann, der aus dem Schatten tritt Kurzer Ruhm, falscher Name, grausamer Tod: Ein Deutscher in Spanien, hingerichtet durch die Würgeschraube. *FAZ* vom 27. 2. 2004, 46. p.
- ³⁹ ROSENAU 2006, 338, 342. p.
- ⁴⁰ ROSENAU 2006, 338. p.; SCHMAHL 2011.
- ⁴¹ *BGBI.* II 1952, 685. p.
- ⁴² Soering-Urteil. *EuGRZ*, 1990. 2183. p. Az ítélet az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikkére hivatkozva megtagadta a kettős gyilkosság feltételezett elkövetőjének kiadatását. A 2. és a 3. cikk értelmezéséhez SCHMAHL 2011, 12. p.; YORKE, Jon: Inhuman punishment and abolition of the death penalty in the Council of Europe. In ARROYO–BIGLINO–SCHABAS 2010, 77, 93. p.
- ⁴³ *BGBI.* II 1988, 662. p.
- ⁴⁴ HENGSEN–JANNING–MANSFELD 2002, 269, 289. p.; KLEIN, Eckart – SCHMAHL, Stefanie: Die Internationalen und die Supranationalen Organisationen. In WITZTHUM, Wolfgang Graf – PROELSS, Alexander (hrsg.): *Völkerrecht*. 7. Aufl. Berlin–Boston, 2016, De Gruyter, 4. Abschnitt, Rn. 247; PETERS 1999, 655. p.; SCHMAHL 2011, 14. p.
- ⁴⁵ ROSENAU 2006, 338, 341. p.
- ⁴⁶ SCHMAHL 2011, 5. p.
- ⁴⁷ *BGBI.* II 2004, 983. p.
- ⁴⁸ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának álláspontja szerint a halálbüntetés a körülményektől függetlenül mindig az Emberi Jogok Európai Egyezményébe ütközik. Az „Al Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom” ügyben a bíróság az Egyezmény 2. cikke 2. bekezdésének első mondatát az európai államok gyakorlata alapján idejét múltnak vélte: „These figures, together with consistent State practice in observing the moratorium on capital punishment, are strongly indicative that Article 2 has been amended so as to prohibit the death penalty in all circumstances.” SCHMAHL 2011, 14. p.
- ⁴⁹ Néhány évvel ezelőtt még a britek 50%-a, illetve a lengyelek 60-80%-a támogatta a halálbüntetés újbóli bevezetését. OBERWITTLER, Dietrich – Qi, Shenghui: *Public Opinion on the Death Penalty in China*. 2009, 2. p. cesl.cupl.edu.cn/upload/201208245894395.pdf
- ⁵⁰ HEINEN 2006, 225. p. 1990-ben Magyarországon, Csehországban, Szlovákiában, Szlovéniában és Horvátországban eltörölték a halálbüntetést.
- ⁵¹ ROSENAU 2006, 338, 341. p.
- ⁵² Wenn der Staat tötet. Liste der Staaten mit und ohne Todesstrafe (2019) www.amnesty-todesstrafe.de/files/reader_wenn-der-staat-toetet_laenderliste.pdf; további áttekintés UN ECONOMIC AND SOCIAL COUNCIL (ed.): *Capital punishment and implementation of the safeguards guaranteeing protection of the rights of those facing the death penalty. Report of the Secretary-General*. 2009, 58. p. digital-library.un.org/record/682264; HOOD, Roger – HOYLE, Carolyn: *The Death Penalty. A Worldwide Perspective*. 4th ed. New York, 2008, Oxford University Press, 404. p. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199228478.001.0001
- ⁵³ NEUBACHER, Frank – BACHMANN, Mario – GOECK, Ferdinand: Konvergenz oder Divergenz? Einstellungen zur Todesstrafe weltweit. *ZIS*, 2011. 517. p. www.zis-online.com/dat/artikel/2011_6_587.pdf
- ⁵⁴ *Report of the Secretary-General* 2009, 24. p. A 2004 és 2008 közötti időszakra nézve.
- ⁵⁵ Dél-Amerikához BERDUGO GÓMEZ DE LA TORRE, Ignacio: The death penalty in the Iberoamerican penal codes (1975–2009). In ARROYO–BIGLINO–SCHABAS 2010, 223. p.
- ⁵⁶ Brazíliához SALOMAO SHECAIRA, Sergio: The abolition of the death penalty in Brazil. In ARROYO–BIGLINO–SCHABAS 2010, 265. p.
- ⁵⁷ A halálbüntetés újkori japán történetéhez ISHIZUKA, Shinichi: Todesstrafe in Japan. Ein schlechtes Gewissen in der internationalen Gesellschaft. *ZIS*, 2006. 8. sz. 330–337. p. www.zis-online.com/dat/artikel/2006_8_52.pdf; JOHNSON, David T. – ZIMRING, Frank E.: *The next Frontier. National Development, Political Change, and the Death Penalty in Asia*. New York, 2009, Oxford University Press, 45. p.
- ⁵⁸ Eltörölték a halálbüntetést Angolában, Burundiban, Elefántcsontparton, Dzsibutiban, Gabonban, Mauritiuson, Mozambikban, Namíbiában, Ruandában, Szenegálban és Dél-Afrikában.
- ⁵⁹ Tanulságos országtanulmányokkal JOHNSON–ZIMRING 2009
- ⁶⁰ ROSENAU 2006, 338. p.; Indiában a XX. század végén csak nagyon ritkán alkalmazták. JOHNSON–ZIMRING 2009, 423. p.
- ⁶¹ PETERS 1999, 650, 654. p.; ROSENAU 2006, 338. p.; SCHMAHL 2011, 7. p.
- ⁶² A nemzetközi szokásjog kialakulásának feltételei WITZTHUM–PROELSS 2016, 1. Abschnitt Rn. 131.
- ⁶³ Nagyon optimista PETERS 1999, 650, 660. p., mivel a nem túl távoli jövőben valószínűleg megszűnik a halálbüntetés alkalmazása a nemzetek közösségében.
- ⁶⁴ PETERS 1999, 650, 658. p. Az elkövetés idején 18. életévét még be nem töltött elkövetővel szemben halálbüntetést nem lehet kiszabni a gyermekek jogairól szóló nemzetközi egyezmény (1989) értelmében. Az egyezményt az USA kivételével valamennyi állam ratifikálta. ZAPATERO, Luis Arroyo: Die Todesstrafe. Plädoyer für ein weltweites Moratorium. In HEINRICH, Manfred – JÄGER, Christian – SCHÜNEMANN, Bernd (hrsg.): *Festschrift für Claus Roxin zum 80. Geburtstag am 15. Mai 2011*. Bd. 2. 2011, 1151. p. Valamennyi nemzetközi jogi tilalom ellenére 2010-ben a következő hat országban végeztek ki fiatalkoriakat: Irán, Pakisztán, Szaúd-Arábia, Szudán, Egyesült Arab Emírátság. NEUBACHER–BACHMANN–GOECK 2011, 517, 520. p.
- ⁶⁵ DE LA CUESTA, José L.: The death penalty and drugs. In ARROYO–BIGLINO–SCHABAS 2010, 373. p.
- ⁶⁶ PETERS 1999, 650, 657. p.; további példák SCHABAS, William A.: *The Abolition of the Death Penalty in International Law*. 3rd ed. Cambridge, 2002, Cambridge University Press, 106. p.; NEUBACHER–BACHMANN–GOECK 2011, 517., 519. p. 2010-ben Thaiföldön a fogvatartott halálra ítélték (összesen 708 személy) közel felét kábítószerrel való visszaélés miatt ítélték el.
- ⁶⁷ A paktum megszegéséről NEUBACHER–BACHMANN–GOECK 2011, 517, 521. p.; részletesen SCHABAS 2002, 104. p.
- ⁶⁸ SCHMAHL 2011, 8. p.; Übersicht über die eingegangenen völkerrechtlichen Bindungen der einzelnen Staaten. In *Report of the Secretary-General* 2009, 30. p.; HOOD–HOYLE 2008, 414. p.
- ⁶⁹ A halálbüntetésről való lemondás odavezetett, hogy Ruanda egyedülként tiltakozott a Ruandai Nemzetközi Büntető Törvényszék (International Criminal Tribunal for Rwanda, ICTR) bevezetése ellen, jóllehet a bíróság felállítását ő maga kezdeményezte. PETERS 1999, 650, 653. p.

- ⁷⁰ SATZGER, Helmut: *Internationales und Europäisches Strafrecht*. 5. Aufl. 2011, § 14 Rn. 2.
- ⁷¹ ZAPATERO 2011, 1148. p.
- ⁷² A szavazás eredményéről ZAPATERO 2011, 1153. p.
- ⁷³ KLEIN–SCHMAHL 2016, 4. Abschnitt, Rn. 138.
- ⁷⁴ www.worldcoalition.org/media/allpics/40294021ada14010f65cc-4aaf18e399b_2.jpg
- ⁷⁵ *Wenn der Staat tötet. Todesstrafe in den USA (2019)*. www.amnesty-todesstrafe.de/files/reader_todesstrafe-in-den-usa.pdf; HAY, Peter: *US-Amerikanisches Recht*. 5. Aufl. München – Wien, 2011, C. H. Beck – Helbing & Lichtenhahn – MANZ Verlag, 701. p.
- ⁷⁶ HEINEN 2006, 209, 211. p.
- ⁷⁷ A halálbüntetést a következő államokban törölték el: Alaszka (1957), Connecticut (2012), Delaware (2016), Hawaii (1957), Illinois (2011), Iowa (1965), Maine (1887), Maryland (2013), Massachusetts (1984), Michigan (1846), Minnesota (1911), New Jersey (2007), New Mexico (2009), New York (2004), North Dakota (1973), Rhode Island (1984), Vermont (1965), Washington (2018), West Virginia (1965), Wisconsin (1853), valamint District of Columbia (1972). *Wenn der Staat tötet. Todesstrafe in den USA (2019)*
- ⁷⁸ *Wenn der Staat tötet. Todesstrafe in den USA (2019)*
- ⁷⁹ Uo.
- ⁸⁰ Uo.
- ⁸¹ MARTSCHUKAT, Jürgen: *Die Geschichte der Todesstrafe in Nordamerika*. München, 2002, C. H. Beck, 168. p. A kivégzési módok történetéhez SARAT, Austin: *When the State Kills. Capital Punishment and the American Condition*. Princeton, 2001, Princeton University Press, 61. p., részletesen BANNER, Stuart: *The Death Penalty. An American History*. Cambridge, 2003, Harvard University Press, 169. p.
- ⁸² HEINEN 2006, 216. p.; részletesen BANNER 2003, 120. p.
- ⁸³ MARTSCHUKAT 2002, 135. p.
- ⁸⁴ *Furman v. Georgia*, 408 U.S. 238 (1972); BANNER 2003, 257. p.; FRANKOWSKI, Stanislaw: *Die Todesstrafe in den USA*. *ZStW*, 1998, 955. p.; GIEGERICH, Thomas: *Richtermacht und Todesstrafe in den USA*. *EuGRZ*, 1995, 1, 8. p.; MARTSCHUKAT 2002, 138. p.
- ⁸⁵ Amendment VIII (1791): „*Excessive bail shall not be required, nor excessive fines imposed, nor cruel and unusual punishment inflicted.*” Az értelmezési kérdésekhez GIEGERICH 1995, 1, 5. p.
- ⁸⁶ Amendment XIV (1868), Section 1: „*All persons born or naturalized in the United States and subject to the jurisdiction thereof, are citizens of the United States and of the State wherein they reside. No State shall make or enforce any law which shall abridge the privileges or immunities of citizens of the United States; nor shall any State deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law; nor deny to any person within its jurisdiction the equal protection of the laws.*”
- ⁸⁷ FRANKOWSKI 1998, 956. p.
- ⁸⁸ *Gregg v. Georgia*, 428 U.S. 153 (1976); BANNER 2003, 272. p.; FRANKOWSKI 1998, 957. p.; GIEGERICH 1995, 1, 8. p.; MARTSCHUKAT 2002, 153. p.
- ⁸⁹ *Atkins v. Virginia*, 536 U.S. 304 (2002). Az Amerikai Egyesült Államokban 1977 és 2001 között 44 értelmi fogyatékos személyt végeztek ki. *Wenn der Staat tötet. Todesstrafe in den USA (2019)*
- ⁹⁰ *Roper v. Simmons*, 543 U.S. 551 (2005). A bíróság nem látta alkotmányértőnek a halálbüntetés kiszabását a bűncselekmény elkövetésének idején 16 éves elkövetővel szemben sem. *Stanford v. Kentucky*, 492 U.S. 361 (1989).
- ⁹¹ *Kennedy v. Louisiana*, 554 U.S. 407 (2008). Gyermekkel szemben elkövetett nemi erőszak miatt Amerikában utoljára 1964-ben hajtottak végre kivégzést. 1930 és 1964 között gyermekkel, illetve felnőttel szemben elkövetett nemi erőszak miatt 455 embert végeztek ki. *Kennedy v. Louisiana*, 554 U.S. 407, 422 (2008).
- ⁹² *Collins v. Collins*, 510 U.S. 1141, 1145 (1994); SARAT 2001, 251. p.
- ⁹³ *Baze v. Rees*, 553 U.S. 35, 73-90 (2008), amelyben Stevens egy szövegrészt a Furman-ítéletből vesz át: „*I have relied on my own experience in reaching the conclusion that the imposition of the death penalty represents the pointless and needless extinction of life with only marginal contributions to any discernible social or public purposes. A penalty with such negligible returns to the State (is) patently excessive and cruel and unusual punishment violative of the Eighth Amendment.*”
- ⁹⁴ HEINEN 2006, 213, 225. p.
- ⁹⁵ HEINEN 2006, 212. p.; SAVELSBERG, Joachim J.: *Kulturen staatlichen Strafers: USA und Deutschland*. In GERHARDS, Jürgen (hrsg.): *Die Vermessung kultureller Unterschiede. USA und Deutschland im Vergleich*. Wiesbaden, 2000, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 204. p.
- ⁹⁶ HAY 2011, 3. melléklet
- ⁹⁷ Hasonlóképp MARTSCHUKAT 2002, 176. p.
- ⁹⁸ A módszertani kérdésekhez GIEGERICH 1995, 1, 6. p.
- ⁹⁹ *Gregg v. Georgia*, 428 U.S. 153, 179 (1976)
„A főbenjáró ügyekben a kérvényezők [...] megújították a »standard of decency« érvelést, de az elmúlt négy év fejlődése Furman óta alapjaiban ásta alá azokat a hipotéziseket, amelyek érvelésük alapult. A halálbüntetés moralitása és hasznossága feletti folyamatos vita ellenére [...] evidens, hogy az amerikai társadalom jelentős hányada továbbra is úgy tekint, mint egy megfelelő, szükséges büntetőjogi szankciót.
- ¹⁰⁰ *Gregg v. Georgia*, 428 U.S. 153, 181 (1976); más szövetségi államokban is a halálbüntetés mellett voksoltak. HEUSSNER, Hermann K.: *Volksgesetzgebung und Todesstrafe*. *RuP*. 1999, 92, 94. p.
- ¹⁰¹ HEINEN 2006, 218. p.; SAVELSBERG 2000, 191. p.
- ¹⁰² KREUZER 2006, 320, 326. p.
- ¹⁰³ HEINEN 2006, 212. p.; MARTSCHUKAT 2002, 172. p.
- ¹⁰⁴ HEINEN 2006, 212. p.
- ¹⁰⁵ BANNER 2003, 282. p.; HAY 2011, 703. p.
- ¹⁰⁶ HEINEN 2006, 212. p.
Lásd Frederick Jackson Turner Frontier téziséét az amerikai identitástudatról.
- ¹⁰⁷ HEINEN 2006, 221. p.; SAVELSBERG 2000, 204. p. Magyarázatok a büntetőkezdő növekedésére az Egyesült Államokban.
- ¹⁰⁸ HEINEN 2006, 223. p.; MARTSCHUKAT 2002, 167. p.
- ¹⁰⁹ HEINEN 2006, 213. p.
- ¹¹⁰ Uo. Egyes országokban sikert hozhat egy ilyen jellegű puccs, de a halálbüntetés teljes körű eltörlése a lakosság akarata ellenére, kivitelezhetetlennek tűnik.
- ¹¹¹ JOHNSON–ZIMRING 2009, 225. p.
- ¹¹² YUNHAI, Wang: *The Death Penalty and Society in the Contemporary China*. *Punishment & Society*, 2008, 137. p. journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1462474507087196; JOHNSON–ZIMRING 2009, 236. p.
- ¹¹³ JOHNSON–ZIMRING 2009, 232. p.; LU, Hong – MIETHE, Terance D.: *China's Death Penalty*, Abingdon, 2007, Routledge, 7. p.
- ¹¹⁴ JOHNSON–ZIMRING 2009, 275. p.; LU–MIETHE 2007, 115. p.
- ¹¹⁵ MAIER, Astrid: *Die Todesstrafe in der VR China*. *Mitteilungen des Instituts für Asienkunden*, Nr. 382. Hamburg, 2005, 78. p.
- ¹¹⁶ LU–MIETHE 2007, 124. p. A halálbüntetés legitimálására XUAN, Gao Ming: *A brief dissertation on the death penalty in the Criminal Law of the People's Republic of China*. *Revue Internationale de Droit Pénal*, 1987, 3-4. sz. 399, 402. p. Itt olvasható a következő elgondolkodtató kijelentés: „*The scope of the death penalty is quite limited, an hence the very small number of offenders who are really sentenced to death.*”
- ¹¹⁷ Az 1979. évi kínai büntető törvénykönyv a halálbüntetésről MAIER 2005, 59. p.; WANG, Shizhou: *China auf dem Weg zur Abschaffung der Todesstrafe*. In SCHULZ, Lorenz – REINHART, Michael – SAHAN, Oliver (hrsg.): *Festschrift für Imme Roxin*. Heidelberg, 2012, C. F. Müller, 855. p.; YUNHAI 2008, 137. p.
- ¹¹⁸ A halálbüntetés 1979 előtti történetéhez LU–MIETHE 2007, 27. p.; LU, Hong – ZHANG, Lening: *Death Penalty in China. The Law and Practice*. *Journal of Criminal Justice*, 2005, 4. sz. 367. p.; MAIER 2005, 37. p.
- ¹¹⁹ Részletesen LU–ZHANG 2005, 373. p.; MAIER 2005, 131. p.
- ¹²⁰ WANG 2012, 857. p.; YUNHAI 2008, 148. p.

- ¹²¹MINAS, Stephen: Kill Fewer, Kill Carefully. An Analysis of the 2006 to 2007 Death Penalty Reforms in China. *UCLA Pacific Basin Law Journal*, 2009. 1. sz. 36, 53. p. escholarship.org/uc/item/5s8975kk
- ¹²²MINAS 2009, 36–37. p.; YUNHAI 2008, 148. p.
- ¹²³„At present, China may not abolish death penalty but shall gradually reduce its application [...]. In handling death penalty cases, it shall be based on the requirement of building up a socialist harmonious society and safeguarding social stability (and) prevent(ing) the occurrence of miscarriage of justice [...].” MINAS 2009, 36, 45. p.
- ¹²⁴Összegzi WANG 2012, 858. p.; uő: Current Chinese efforts to abolish death penalty. In ARROYO–BIGLINO–SCHABAS 2010, 309. p.
- ¹²⁵Az 1979. évi kínai büntető törvénykönyv 43. cikke szerint: „In the case of a criminal element who should be sentenced to death, if immediate execution is not essential, a two-year suspension of execution may be announced at the same time the sentence of death is imposed, and reform through labor carried out and the results observed”; XUAN 1987, 399, 403. p.; Pontosabban az 1997. évi büntető törvényköny 50. cikke értelmében: „If a person [...] does not intentionally commit a crime during the period of the stay, his punishment shall be commuted to life imprisonment upon the expiration of the two-year period; if he performs substantial meritorious service, his punishment shall be commuted to fixed-term imprisonment of not less than fifteen years no more than twenty years [...]; if it is verified that he has committed an intentional crime, the death penalty shall be executed upon the order or approval of the Supreme People’s Court.” LU–ZHANG 2005, 367, 371. p.
- ¹²⁶LU–ZHANG 2005, 370. p.; WANG 2012, 857. p.; XUAN 1987, 399, 402. p.
- ¹²⁷WANG 2012, 858. p.
- ¹²⁸China’s New Criminal Procedure Law: Death Penalty Procedures. *Human Rights Journal*, 3 April 2012 www.duihuahrjournal.org/2012/04/chinas-new-criminal-procedure-law-death_03.html
- ¹²⁹WANG 2012, 858. p.
- ¹³⁰JIANG, S. – LAMBERT, E. – WANG, J. – SAITO, T. – PILOT, R.: Death penalty views in China, Japan and the U. S. An empirical comparison. *Journal of Criminal Justice*, 2010. 38(2), 862, 864. p.; LU–MIETHE 2007, 122. p. Egy felmérés szerint a megkérdezettek 78%-a támogatta a halálbüntetés kiszabását emberölés esetén. Több mint 50% feletti volt azok aránya, akik a halálbüntetés alkalmazására szavaztak halált okozó testi sértés, kábítószer-kereskedelem, valamint 14. éven alul leánygyermekkel szemben elkövetett nemi erőszak esetén. OBERWITTLER–QI 2009, 11, 25. p.
- ¹³¹JIANG–LAMBERT–WANG–SAITO–PILOT 2010, 862, 866. p.
- ¹³²Uo.
- ¹³³XUAN 1987, 399, 401. p.
„[...] és így módon a halálbüntetés lett a legcélravezetőbb akadály a potenciális elkövetőkkel szemben, a leghatékonyabb eszköz az elrettentésben, a bűnelkövetéstől való visszatartásban.”
- ¹³⁴LU–ZHANG 2005, 367–368. p.; JIANG–LAMBERT–WANG–SAITO–PILOT 2010, 862, 864. p.
„Nem azért ítélünk halálra embereket, hogy bosszút álljunk, hanem hogy másokat tanítsunk – egy megölésével százat tanítunk.”
- ¹³⁵Az amerikai vitához HOOD–HOYLE 2008, 317. p.; német szemszögből KREUZER 2006, 320–321. p.; NEUBACHER–BACHMANN–GOECK 2011, 517–518. p.
- ¹³⁶A karikatúra korábbi dátumú, a kivégzések tekintetében ma már részben más államok a legaktívabbak.
www.swissinfo.ch/image/8299532/2x3/640/960/2517850d8a5cbb4dc9a0f0e8831c539b/iD/cartoon_17_vadot-jpg.jpg
- ¹³⁷Sam bácsi Amerikát megtestesítő képzelt személy – viccekben.

Turkovic István

A hatósági döntések végrehajtása a polgári kori Magyarországon¹

I. Előfeltevés

A hazai közigazgatás fejlődésében mérföldkőnek nevezhető a polgári Magyarország kialakulásának időszaka,² azon belül is a 1867. évi kiegyezést követő időszak. Hazánk történetében ugyanis a modern közigazgatás kialakulásának gazdasági, társadalmi, jogi, politikai feltételei ekkorra teremtődtek meg. Jól tükrözi ezt az állapotot a közigazgatás tudományának fejlődése is, amelynek kezdete a kiegyezést követő évekre tehető, ezt a korabeli források is jól tükrözik.

Fésüs György a közigazgatási jog oktatásában úttörőnek számító munkájában leírta, „tulajdonképeni közigazgatási jogot rendszeresen tárgyaló munkával egyáltalán

nem bírnak”.³ A szerző ugyanebben a munkájában természetesen megnevezte ennek az állapotnak az okait is.⁴ A fentiekben említettek eredményeként a hatósági döntések végrehajtásának kutatását szükségtelen a korábbi időszakokra kiterjeszteni. Az 1867-es évet követően már lassan kialakult egy olyan joganyag, amely megteremtette annak a jogi feltételét, hogy a közigazgatási jog egyes kérdéseit, például a döntések végrehajtását tudományos, szakmai vizsgálat tárgyává tegyük.⁵

II. A polgári kori Magyarország közigazgatási joga

Ezt az időszakot a közigazgatási jogszabályok egyre szélesebb tárgykörben való megjelenése jellemezte. E jogszabályok azonban még jellemzően nem rendezhetőek anyagi és eljárásjogi kategóriák szerint, ebből a szempontból vizsgálva egyes jogszabályokként határozhatók meg. Ennek köszönhető, hogy a közigazgatási jog mint önálló diszciplína egyre inkább a kutatások tárgyának középpontjába került. A tudományos igényű munkák szaporodása mellett, vagy fogalmazhatunk úgy, annak eredményeként, a közigazgatási jogban markáns jogfejlődés követhető nyomon. Ennek olyan folyamod-